

Birinci Dünya Savaşı'ndan Kalan İnsan Hikâyeleri: Türkiye'de Anı Paylaşım Kültürü ve Ulusal Kimlik

Doç. Dr. İnci Boyacıoğlu*
Gizem Naz Gezgin**

İnsan doğasını diğer türlerden ayıran birçok özellik arasında kişisel yaşantılarını saklamak üzere uzmanlaşmış, bir dizi üst işleve sahip bir otobiyografik bellek sistemine sahip olması önemli bir yere sahiptir. Benlik konusunda çarpıcı görüşleri ile çağları aşarak modern psikoloji alanyazını üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olan William James¹ insanların zaman boyutunda tutarlı, bütünlük barındıran bir “ben” duygusuna sahip olmasında kişisel anıların kritik rolüne dikkat çekmiştir. Otobiyografik bellek sistemi sadece belirli türde bilgileri kodlayan, saklayan ve ihtiyaç anında geri çağırarak basit işlevlerin ötesinde çok yönlü, çok amaçlı ve çok katmanlı bir benlik sisteminin doğal bir parçasıdır. Baumeister² insan doğasının primatlara nazaran çok daha karmaşık ve ileri düzey özelliklere sahip olmasının sebeplerini benlik sisteminde arar ve benliğin bireysel alanla sınırlı bir yapı değil, tam tersine bedenimizle kültür arasındaki ara yüz olduğunu, dolayısıyla kurduğumuz topluluklar ve yaşadığımız kültürlerin karmaşık örüntüsüyle baş edebilecek nitelikte bir benlik sistemine sahip olduğumuzu ifade eder. Benlik sisteminin bireyi aşan bu sosyal yönü otobiyografik bellek sisteminde de karşılık bulmuş ve insan belleği kuşaklardan kuşaklara aktarılan veya büyük kitlelerce paylaşılan yaşantıları da kendi bireysel hayat hikâyesinin bir parçası olarak işlemekte ustalaşmıştır. İşte kolektif bellek de bireysel alanla toplumsal alan arasında duran bu bellek süreçlerinin kavramsallaştırılma çabasıdır. Bu metinde, kolektif belleğin benlik ve kültür arasındaki bağlayıcı rolü 1. Dünya

1 William James, *The principles of psychology* (Vol. 1), New York: Holt 1890.

2 Roy F. Baumeister, The self, In ed. Roy F. Baumeister & Eli J. Finkel, *Advanced Social Psychology* (s. 139-175), New York: Oxford University Press 2010.

Savaşı döneminde Türkiye’de ulusal kimliğin yapılanması kapsamında tartışılacaktır.

Tartışmamıza otobiyografik bellek ve kültür arasındaki ilişkileri irdeleyerek başlayacağız ve bu bağlamda anıların paylaşılmasındaki kültürel farklılıklara ilişkin geçmiş araştırmaları inceleyeceğiz. Sonrasında kolektif bellek konusundaki kuramsal tartışmaları özetleyerek otobiyografik bellek alanında yapılmış çarpıcı araştırmalara değineceğiz. Son bölümde kolektif belleğin ulusal kimliğin inşasındaki rolüne ve Türkiye özelinde 1. Dünya Savaşı’ndaki insan hikâyelerinin geçmişten günümüze taşıdığı ve taşımadığı bilgilerin ulusal kimliklenmedeki çıktıklarına odaklanacağız. Tartışmalarımızı derinleştirmeden önce, birbirinden çok farklı kavramlar dünyasına ve uzlaştırılması zor araştırma geleneklerine sahip çok sayıda alanyazını bir araya getirme çabasındaki bu metnin sadece bir ön okuma olduğunu not düşmek isteriz.

Otobiyografik Bellek, Kültür ve Anıların Kişiler Arasında Paylaşılması

Otobiyografik bellek alanyazınında güncel amaçlardan bir tanesi kişisel anıların günlük hayattaki işlevlerini ortaya koymaktır. Bluck, Alea, Habermas ve Rubin¹ otobiyografik belleğin çok sayıdaki işlevini yönlendirme, benlik ve sosyal işlevler olarak kategorilendirmiştir. *Yönlendirici işlev*, problem çözüme, gelecek olayları öngörme, amaçlı davranışlara rehberlik etme gibi görevlerden sorumludur. Bu işlev geçmişle olduğu kadar şimdi ve gelecek zamanla da etkileşim halindedir. Yönlendirici işlev kapsamında, kişiler geçmişlerini anlamlandırır ve geleceği tahmin ederek şimdiyi yönetebilir. İkinci olarak, *benlik işlevi* duyguları düzenleme, anlam yaratma, benlik sürekliliğini koruma ve kimliği oluşturma görevlerini üstlenir. *Sosyal işlev* ise kişiler arasında yakınlık kurma ve sürdürme, empatinin kurulması ve kişisel deneyimleri öğretme amacıyla

1 Susan Bluck, Nicole Alea, Tilmann Habermas ve David Rubin, “A tale of three functions: The self-reported uses of autobiographical memory”, *Social Cognition*, 23(1), 2005, s. 91-117.

paylaşma amaçlarına hizmet eder. Alea ve Bluck¹ “Kimlerle hangi anılarımızı paylaşıyoruz?” sorusunun yaşam boyu gelişimsel hedeflerle ilişkilendirilerek incelenebileceğini öne sürmüşlerdir. Buna göre, kişiliğin oluştuğu ergenlik döneminde benlik işlevlerinin, yetişkinlik döneminde yakınlık kurma ve sürdürme işlevlerinin, yaşlılık döneminde ise deneyimlerini aktararak öğretme işlevlerinin öne çıkacağı varsayılabilir². Otobiyografik anıların bireyin yaşamındaki işlevlerine odaklanan bu yaklaşım aslında otobiyografik anıların paylaşılması esnasındaki sosyal etkileşimlerin ve kültürel aktarımların doğasına ve dinamiklerine dair de bilgiler taşımaktadır. Örneğin kimlik gelişiminin bir parçası olarak bir yaşam öyküsü inşa etmeye çalışan ergenler kişisel yaşantılarını yeni yeni edindikleri sosyal kimliklerle ilişkilendirmeye, ait oldukları sosyal gruplarla ortak yaşantılarını bu yaşam öyküsünün içinde anlamlı bir yerde konumlandırmaya ve anılarını inşa ederken başvurdukları kültürel kalıpsenaryolar ve temsiller aracılığı ile kendi varoluşlarıyla toplum arasında anlamlı bağlar kurmaya çalışırlar. Bu çabalar sayesinde otobiyografik anılar, sosyal kimliklerin sürdürülmesi, kültürel birikimlerin yeni kuşaklarca öğrenilmesi ve yorumlanması süreçlerini ve ergenler arasında veya ergenlerle diğer toplumsal kesimler arasında kimi grup dinamiklerini besler.

Otobiyografik belleğin işlevleri kültür tarafından şekillendirilmektedir. Otobiyografik anıların hatırlanması ve başkalarıyla paylaşılmasına yönelik kültürel pratikler makro

1 Nicole Alea ve Susan Bluck, “Why are you telling me that? A conceptual model of the social function of autobiographical memory”, *Memory*, No: 11, 2003, s. 165-178.

2 Susan Bluck ve Tilmann Habermas, “Extending the study of autobiographical memory: thinking back about life across the life span, *Review of General Psychology*, 5(2), 2001, s. 133-147.

Avril Thorne, “Personel memory telling and personality development”, *Journal of Personality and Social Psychology Review*, 4(1), 2000, s. 45-56.

düzeydeki sosyokültürel sistemin bir parçasıdır¹. Wang² Amerikalı ve Çinlilerin erken dönem çocukluk anıları arasındaki farkları incelediği çalışmasında, Amerikalıların anılarında bireye odaklanan, bağımsızlık ve kişisel tercih temalarının öne çıktığı spesifik anlatımların hakim olduğunu, Çinlilerin anılarında ise rutin yaşam olaylarını konu alan, kişilerarası ilişkilere odaklanan, spesifik yerine daha genel bir anlatım stiline yaygın olduğunu tespit etmiştir. Wang ve Brockmeier'a³ göre, Batıda hâkim olan güçlü, bağımsız ve bütünlüklü benlik anlayışı ile Doğu Asya'da hâkim olan ilişkiyel, bağlama göre değişkenlik gösteren benlik anlayışı farklı otobiyografiler üretmekte ve böylece benlik-bellek ilişkisi kültürel şekilde inşa edilmektedir. Bu kültürel inşa sürecinde, benlik yasalar, eğitim, din, felsefe, sanat gibi çok sayıda materyal ve sembolik araçla kurumsallaşmakta ve geçmişin nasıl hatırlanacağı konusunda farklı kültürel pratikler doğurmaktadır.

Bu kültürel pratikler çocuk-ebeveyn arasındaki anı paylaşım alışkanlıklarında da gözlenebilmektedir. Konuyu birçok farklı açıdan derinlemesine çalışan Fivush, ebeveyn-çocuk arasındaki anı paylaşımlarında toplumsal cinsiyete ve kültürlere bağlı olarak ortaya çıkan farklılıkları açıkça ortaya koymuştur⁴. Ebeveyn-çocuk arasındaki anıları paylaşma stilleri diyaloglardaki ifadelerin taşıdığı bilgi zenginliğine, soruların çeşitliliği ile açık veya kapalı

1 Qi Wang ve Jens Brockmeier, "Autobiographical remembering as cultural practice: Understanding the interplay between memory, self, and culture", *Culture & Psychology*, 8(1), 2002, s. 45-64.

2 Qi Wang, "Cultural effects on adults' earliest childhood recollection and self-description: Implications for the relations between memory and self", *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(2), 2001, s. 220-233.

3 Qi Wang ve Jens Brockmeier, a.g.e., 2002, s. 45-64.

4 Robyn Fivush, Constructing narrative, emotion and self in parent-child conversations about the past. In ed. Ulric Neisser & Robyn Fivush, *The remembering self: Accuracy and construction in the life narrative* (s. 136-157). New York: Cambridge University Press 1994.

Robyn Fivush, Melissa Brotman, Janine P. Buckner ve Sherryl Goodman, "Gender differences in parent-child emotion narratives", *Sex Roles*, No: 42, 2000, s. 233-254.

Robyn Fivush, Tilmann Habermas, Theodore E. A. Waters ve Zaman Widaad, "The making of autobiographical memory: Intersections of culture, narratives and identity", *International Journal of Psychology*, 46(5), 2011, s. 321-345.

uçlu olmasına bağlı olarak *ayrıntılıdırıcı* ya da *tekrarlayıcı* olabilmektedir¹. Ayrıntılıdırıcı stile sahip ebeveynler ortak geçmişlerine dair çocuğa yeterli düzeyde bilgi sağlamakta, çocuğun sohbetle aktif katılımına olanak tanımakta ve olayları belleğe kaydetme ve saklama konusunda iyi birer örnek olabilmektedirler². Sınırlı sayıdaki kültürel karşılaştırma, Çinli annelerin Amerikalı annelere kıyasla daha az ayrıntılıdırıcı bir anlatım stiline sahip olduğunu, çocuklara evet-hayır türü soruları daha fazla yönelttiklerini, olaylara ait detaylara odaklanırken, çocuğun olaya ilişkin düşünce ve duyguları üzerinde daha az konuştuklarını göstermektedir³. Ancak bu araştırmalar, anı paylaşımında kültürel pratiklere ilişkin çok az bilgi vermektedir.

Özetle, otobiyografik bellek oldukça geniş ve derin bir alanyazına sahip olsa da, kişilerarası anı paylaşım kültürü üzerinde yapılan çalışmalar çok sınırlıdır. Geçmiş bellek araştırmaları kapsamında incelenen özgüllük düzeyi, anıyı anlamlandırma ve yorumlama, anıların içeriği gibi kimi değişkenler anı paylaşım kültürü açısından aydınlatıcı noktalar taşısa da, anı paylaşım kültürlerini betimlemeyi hedefleyen konuya özel psikolojik çalışmalar bilginiz dâhilinde bulunmamaktadır⁴. Benzer şekilde, Türkiye’de anı paylaşım kültürüne dair yayınlanmış herhangi bir çalışma mevcut değildir. Ancak Gezgin ve arkadaşları⁵ devam etmekte olan bir çalışmasında ergen ve geç yetişkinlerde aile içi anı paylaşımlarının bağlamına,

1 Robyn Fivush, Catherine A. Haden ve Elaine Reese, Elaborating on elaborations: “Role of maternal reminiscing style in cognitive and socioemotional development”, *Child Development*, 77, 2006, s. 1568–1588.

2 Elaine Reese, “Social factors in the development of autobiographical memory: The state of the art”, *Social Development*, 11(1), 2002, s. 124–142.

3 Qi Wang, Michelle D. Leictman & Katherine I. Davies, “Sharing memories and telling stories : American and Chinese mothers, and their 3-year-olds”, *Memory*, 2000, s. 8, 159–177.

4 Jennifer G. Bohanek, Robyn Fivush, Widaad Zaman, Caitlin E. Lepore, Shela Merchant & Marshall P. Duke, Narrative interaction in family dinnertime conversations, *Merrill-Palmer quarterly (Wayne State University. Press)*, 55(4), 2009, s. 488.

5 Gizem Naz Gezgin, Ecem Erten, Halil İbrahim Ayar, Muzaffer Şen, Nur Başakhan Uzun, Safiye Sena Dökmeci, Seher Gül, Aybüke Güven, Deniz Nur & İnci Boyacıoğlu, *Anı Paylaşım Kültürü ve Aile İçi Roller: Aile İçinde Birbirimize Neleri Anlatıyoruz?*, 20. Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara 2018.

içeriğine ve aktörlerin rollerine ilişkin kimi betimleyici bulgulara ulaşılmıştır. İlk analizlere göre geç yetişkin katılımcıların %58.2'si (n = 106) atalarının hikayelerinin aile üyeleri arasında paylaşıldığını ifade ederken, ergen katılımcıların %49.3'lük'lik dilimi (n = 110) bu hikayeleri aile üyeleri arasında paylaştıklarını bildirmiştir. Benzer şekilde “Tarihsel olarak önemli dönemlerde aile üyelerinin başından geçen olayları paylaşır mısınız?” sorusuna geç yetişkin katılımcıların %36.8'i (n = 67) “evet” cevabını verirken, %63.2'si (n = 115) “hayır” cevabını vermiştir. Bu betimleyici bulgular, tarihsel olaylara ilişkin anıların aile içinde paylaşılmasına dair Türkiye’de zayıf bir kültürel pratiğe sahip olduğumuza işaret etmektedir. Aslında ortak geçmişi hatırlama ve paylaşma pratiklerimizin günlük hayatta birçok yansıması bulunmaktadır. Örneğin, Batıda yayınlanan otobiyografilerde kişilerin çok uzak atalarından bahsetme alışkanlığına karşılık, Türkiye’de yayınlanan otobiyografilerin sıklıkla yakın geçmişe odaklandığını görebilmekteyiz. Yakın zamanda e-devlet üzerinden verilen yeni bir hizmetle geçmiş kuşakların nüfus bilgilerine ulaşılabilmesi mümkün olmuş, hizmetin duyurulduğu gün insanların yoğun talepleri sistemin kilitlenmesine neden olmuştur. Türkiye’de çok sayıda kişinin atalarına dair bilgileri bu resmi kaynaktan öğrenmesi çarpıcı bir şekilde atalara dair hikâyelerin aile içinde konuşulmadığına işaret etmektedir. Oysa Trabzon’da aile soy ağacının tutulmasına ilişkin bir gelenek bulunmaktadır. Ne yazık ki günümüzde zayıflayan bu geleneğin bir parçası olarak Maçka’da köylülerin doğan çocuklarını kaydeden dedelerin varlığı, Türkiye’de farklı alt kültürlerin farklı anı paylaşım kültürlerine sahip olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, kültürün geçmişi hatırlama alışkanlıklarını etkileme biçimi hem birey, hem grup, hem toplum düzeyinde çok sayıda parametreyle ilişkili olabilir. Kültürel hatırlama pratikleri kolektif bellek başlığı altında farklı açılardan irdelenmeye devam edecektir.

Kolektif Bellek

Bireysel olarak neyi nasıl hatırladığımız, neleri unuttuğumuz ortak bir grup davranışı olduğu düzeyde toplumsal çıktılara da sahiptir. Kolektif bellek adı altında toplanabilecek araştırma hattının izleri Halbwachs'ın (1992/1925) çalışmalarına kadar sürülebilir¹. Bu araştırma hattının bir ucu otobiyografik bellek çalışmaları ile doğrudan bağlara sahiptir. Ancak kolektif bellek aynı zamanda sosyoloji, tarih, antropoloji gibi farklı bilimsel disiplinlerde bireysel insan belleğinin ötesinde kavram ve süreçler çerçevesinde incelenmektedir. Bu disiplinlerin hepsi kolektif belleğin nasıl oluştuğu ve nasıl yeniden şekillendiği, hangi olayların hatırlandığı ve hangilerinin unutulduğu sorularına cevaplar aramaktadır². Ancak kolektif belleğin parametreleri henüz haritalandırılmadığı için kavramsal sınırları hala belirsizdir³.

Tarihsel olayların ele alınışında iki temel yaklaşım olduğu öne sürülebilir: Resmi bellek ve canlı bellek. *Resmi bellek* hâkim gruplarca yazılan tarihtir, *canlı bellek* ise o tarihsel olaylara maruz kalanlar tarafından oluşturulan kolektif bellektir. Kolektif belleğin bu iki biçimi çoğunlukla birbirini tamamlar veya destekler, hatta kimi durumlarda örtüşür⁴. Hirst ve Manier⁵ ise kolektif belleğe ait bilgilerin nerede saklandığı üzerinde durarak başka bir ayrıma gitmektedir. *Dünyanın sakladığı kolektif bellek*, kolektif bellek kavramını paylaşılan bireysel anıların ötesine taşır ve toplumdaki sembolik örüntüleri, geçmişe dair kültürel temsilleri de kapsar. *Bireyin sakladığı kolektif bellek* ise geçmiş olaylara yönelik birden fazla insan tarafından sahiplenilen benzer bir bakış açısını ve benzer anıları ifade eder. İster resmi ve canlı bellek, ister dünyanın ve bireyin

1 Maurice Halbwachs, *Kolektif Hafıza*, Ankara: Heretik 2017.

2 William Hirst ve David Manier, "Towards a psychology of collective memory", *Memory*, 16(3), 2008, s. 183-200.

3 Cella B. Harris, Helen M. Paterson ve Richard I. Kemp, "Collaborative recall and collective memory: What happens when we remember together?", *Memory*, 16(3), 2008, s. 213-230.

4 Nuri Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, İstanbul: Bağlam 2013.

5 William Hirst ve David Manier, a.g.e., 2008, s. 183-200.

sakladığı kolektif bellek olsun, bunların hepsi birbiriyle ilişkilidir. Bilgin¹ kolektif bellek türleri arasındaki bağlayıcı unsurun kolektif kimlik olduğunu öne sürer.

Halbwachs² bireysel hafızanın, geçmişi hatırlarken başkalarının anılarına başvurduğu için kapalı ve izole olmadığını ifade eder. Ancak, bireysel hafızamız başkalarının hafızası ile karışmaz. Kolektif bellek ise tanık olunduğu gibi hiç tanık olunmayan örneğin gazetelerden şahit olunan olayları da kapsayabilir. Bu olaylar ülkenin hafızasında yer alır. Bu nedenle bireysel bellekten farklı olarak kolektif hafıza için ödünç alınan bellek de diyebiliriz. Bireysel yaşantılarımız genel tarihin içinde yer aldığı için, otobiyografik belleğimiz kolektif bellekten destek almaktadır. Fakat kolektif bellek elbette daha geniş kapsamlı olacaktır. Bireylerin kendine ait anılarının bir grup içinde hatırlanması ve tutarlı bir öykü oluşturacak şekilde birbirine eklenmesi ancak kolektif bellek sayesinde olur. Bu sayede topluluk, hatırlayamadığı ya da anlamlandıramadığı anıları diğer anılar arasından seçerek şekillendirir halinde anlamlandırır³.

Kolektif belleğin, bireyi aşkın bu yönü psikoloji alanında henüz yeterince karşılık bulmamıştır. Bunun temel sebeplerinden birisi, otobiyografik bellek çalışmalarında sosyal psikolojik yaklaşımların henüz çok zayıf olmasıdır. Güncel psikolojik araştırmaların büyük bölümünde anı paylaşım kültürünün bireysel değişkenlerle ilişkisi incelenmektedir. Ancak konunun toplumsal süreçlerle ilişkisi sosyal psikolojik araştırmalar açısından zengin bir kavramlar dünyasına açılmaktadır. Sosyal değişim, kimliklenme süreçleri, gruplar arası ayrımcılık gibi konuların kolektif bellekle ilişkisi açıktır. Sosyolojik çalışmalarda bu bağlantılar sıkça işaret edilmektedir. Ancak sosyal psikolojik araştırmaların bu tartışmalara getirebileceği yeni yaklaşımlar heyecan vericidir. Örneğin “aile içi anı paylaşım kültürü” kavramı, kuşaklar arası anıların aktarımı, kolektif anıların inşa süreci, sosyal

1 Nuri Bilgin, a.g.e., 2013.

2 Maurice Halbwachs, a.g.e., 2017.

3 Nuri Bilgin, a.g.e., 2013.

Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, İstanbul: Ayrıntı 1999.

Maurice Halbwachs, a.g.e., 2017.

kimliklenme süreçleri gibi konuların pozitivist yöntemlerle çalışılmasını mümkün kılacaktır.

Kolektif Bellek ve Ulusal Kimlik

Sosyal bağın oluşumunda, bireyin içinde bulunduğu grubun ya da toplumun normlarına, inançlarına veya davranış modellerine uyum sağladığı toplumsallaşma sürecinin önemli bir katkısı vardır. Toplumsallaşma sürecinin bir sonucu olarak, bir kimlik duygusu oluşur ve bu duygu ile kişi var olan norm ve referans sistemlerine bağlanır. Bu bağlılık aynı zamanda kişinin içinde yer aldığı toplumun kolektif kimliğinin bireysel psikolojisinde içselleştirilmesini sağlar¹. “Kolektif kimlik, bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bir bellekten hareketle inşa edilir”².

Bireyin kolektif kimliğinin kolektif geçmişe dönük bir yönü de vardır. Ulusun öyküleri çoğunlukla tarihten alınarak, uygulamısal ve dolaylı yöntemlerle ortak belleğe kaydedilir³. Bu bağlamda ulus için ortak bir bellek, tarihsel olayları birlikte yaşamayı değil, ortak şemalarla anımsamayı içerir. Türk ulusal kimliği, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş dönemi içerisinde devleti kurtarma arayışları, iç isyanlar, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, 1. Dünya Savaşı, Ulusal Milli Mücadele süreci içerisinde filizlenmiştir⁴. Ulusal kimliğin inşasında ve sürdürülmesinde, tarihi dönüm noktalarında yeniden yapılandırılmasında kolektif belleğin rolü açıktır. Anıları sosyal olarak paylaşmak, kişilere sosyal bağlam içerisinde bir olaydaki önemli unsurların hangileri olduğu konusunda bilgi verir ve olaylara ait belirli detayları hatırlamak sosyal kimlik ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olur⁵. Ancak uzak geçmişe dair anıların

1 Nuri Bilgin, *Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık 1994.

2 Nuri Bilgin, a.g.e., 2013, s. 41.

3 Paul Connerton, a.g.e., 1999.

4 Kemal Çiftçi, “Tarih Kimlik ve Türkiye’nin Belleğinin Dış politikası”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(1), 2007, s. 97-131.

5 Cella B. Harris, Helen M. Paterson ve Richard I. Kemp, 2008, s. 213-230.

paylaşılmasındaki alışkanlıkların, ritüellerin, etkileşimlerin zayıf olduğu noktada kolektif bellek ulusal kimliği yeterince besleyemez.

2018 yılındayız ve 1. Dünya Savaşı'nın 100. yılı. Yüz yıl kolektif bellek için kısa bir zamana karşılık gelmektedir. Peki, Türkiye'de bu görece yakın geçmişi ne kadar hatırlıyoruz? Resmi kaynaklara aktarılmayan dönemin insan hikâyeleri kuşaktan kuşağa aktarılabilir mi? Resmi kaynaklardaki insan hikâyeleri farklı siyasal dönemlerde yeniden ve yeniden şekillenirken toplumsal hafızamızda bu hikâyeler nasıl değiştiler? Sosyal kimliklerimiz o dönemin insan hikâyelerini nasıl hatırladığımızı, neyi unuttuğumuzu ne şekilde etkiledi? Peki, hatırladıklarımız siyasal kimliğimiz, toplumsal cinsiyetimiz, etnik kimliğimiz gibi sosyal kimliklerimizi nasıl şekillendirdi? Bu sorulara cevap ararken psikoloji biliminin kavramsal ve yöntemsel zenginliği bize yardımcı olabilir. Ancak açıktır ki bilimsel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bugün kim olduğumuz, neyi nasıl hatırladığımızla yakından ilişkilidir. Belleksiz bir toplum dönemsel etkiler içerisinde savrulmaya açıktır ve belki biraz da bu yüzden Türkiye'de «ben olmak» zor bir iştir.

Kaynakça

- Avril Thorne, "Personal memory telling and personality development", *Journal of Personality and Social Psychology Review*, 4(1), 2000, s. 45-56.
- Cella B.Harris, , Helen M. Paterson, ve Richard I.Kemp, "Collaborative recall and collective memory: What happens when we remember together?", *Memory*, 16(3), 2008, s. 213-230.
- Elaine Reese, "Social factors in the development of autobiographical memory: The state of the art", *Social Development*, 11(1), 2002, s. 124-142.
- Gizem Naz Gezgin , Ecem Erten , Halil İbrahim Ayar , Muzaffer Şen , Nur Uzun Başakhan, Safiye Sena Dökmeci, Seher Gül, Aybüke Güven, Deniz Nur ve İnci Boyacıoğlu, Anı Paylaşım Kültürü ve Aile İçi Roller: Aile İçinde Birbirimize Neleri Anlatıyoruz?, 20. Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara 2018.
- Jennifer G. Bohanek, Robyn Fivush, Widaad Zaman, Caitlin E.Lepore, Shela Merchant ve Marshall P. Duke, Narrative interaction in family dinnertime conversations, *Merrill-Palmer quarterly (Wayne State University. Press)*, 55(4), 2009, s. 488.

- Kemal Çiftçi, "Tarih Kimlik ve Türkiye'nin Belleğinin Dış Politikası", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(1), 2007, s. 97-131.
- Maurice HALBWACHS, *Kolektif Hafıza*, Ankara: Heretik 2017.
- Nicole Alea, ve Susan Bluck, "Why are you telling me that? A conceptual model of the social function of autobiographical memory", *Memory*, No: 11, 2003, s. 165-178.
- Nuri Bilgin, *Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık 1994.
- Nuri Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, İstanbul: Bağlam 2013.
- Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, İstanbul: Ayrıntı 1999.
- Qi Wang, "Cultural effects on adults' earliest childhood recollection and self-description: Implications for the relations between memory and the self", *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(2), 2001, s. 220-233.
- Qi Wang, ve Jens Brockmeier, "Autobiographical remembering as cultural practice: Understanding the interplay between memory, self, and culture", *Culture & Psychology*, 8(1), 2002, s. 45-64.
- Qi Wang, Michelle D. Leictman, ve Katherine I. Davies, "Sharing memories and telling stories: American and Chinese mothers, and their 3-year-olds", *Memory*, 2000, s. 8, 159-177.
- Robyn Fivush, Constructing narrative, emotion and self in parent-child conversations about the past, In ed. Ulric Neisser & Robyn Fivush, *The remembering self: Accuracy and construction in the life narrative* (s. 136-157). New York: Cambridge University Press 1994.
- Robyn Fivush, Melissa Brotman, Janine P. Buckner, ve Sherryl Goodman, "Gender differences in parent-child emotion narratives", *Sex Roles*, 42, 2000, s. 233-254.
- Robyn Fivush, Tilmann Habermas, Theodore E. A. Waters ve Widaad Zaman, "The making of autobiographical memory: Intersections of culture, narratives and identity", *International Journal of Psychology*, 46(5), 2011, s. 321-345.
- Robyn Fivush, Catherine A. Haden ve Elaine Reese, Elaborating on elaborations: "Role of maternal reminiscing style in cognitive and socioemotional development", *Child Development*, 77, 2006, s. 1568-1588.
- Roy F. Baumeister, The self, In ed. Roy F. Baumeister & Eli J. Finkel , *Advanced Social Psychology* (s. 139-175), New York: Oxford University Press 2010.
- Susan Bluck, ve Tilmann Habermas, "Extending the study of autobiographical memory: Thinking back about life across the life span", *Review of General Psychology*, 5(2), 2001, s. 133-147.

Susan Bluck, Nicole Alea, Tilmann Habermas, Ve David Rubin, "A tale of three functions: The self-reported uses of autobiographical memory". *Social Cognition*, 23(1), 2005, s.91-117.

William Hirst, ve David Manier, "Towards a psychology of collective memory"; *Memory*, 16(3), 2008, s. 183-200.

William James, *The principles of psychology* (Vol. 1), New York: Holt 1890.